

УДК 340.15

О. Й. Вовк

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії права та держави
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ АКТИ ЯК ОСНОВА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

У статті зроблено історико-правовий аналіз публічно-правових актів XV – XVI століть, які є основою джерельної бази дослідження міського самоврядування в українських містах у складі Великого князівства Литовського, та визначено їх групи за походженням й призначенням. Встановлено їхню роль у повноцінному функціонуванні міських самоврядних органів та в упорядкуванні суспільних відносин у містах.

Ключові слова: джерела, публічно-правові акти, міське самоврядування, українські міста, привілеї, статут, магістрат, архів.

Постановка проблеми. Вітчизняна система місцевих самоврядних органів з початку XXI століття перебуває в процесі реформування, кінцевим результатом якого, згідно з державною програмою, повинно бути створення ефективного місцевого самоврядування та нової територіальної організації влади. Під час перебудови інститутів місцевого державного управління і самоврядування необхідно не тільки переймати сучасні зарубіжні досягнення, але й використовувати надбання попередніх історичних періодів становлення міського самоврядування в українських містах, особливо в період Ренесансу, коли відбувається добровільне запозичення однієї із західноєвропейських моделей муніципального самоврядування на основі магдебурзького (німецького права), яке, скоріш, не замінювало повністю попереднє вічове самоуправління, а упорядковувало його, зберігаючи попередні самоврядні традиції. Безумовно, всі періоди еволюції міського самоврядування в Україні потрібно досліджувати на основі всієї сукупності історичних джерел та пам'яток права, всебічно розглядаючи їх за допомогою світоглядних, загальнонаукових та спеціальних історико-правових методів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Новітня актуальність теми ар-

гументується тим, що хоча, особливо останнім часом, окремі задачі, пов'язані з організацією місцевого самоврядування другої половини XIV – кінця XVI століть, розв'язували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як С.В. Абросимова, Ю. Бардах, Н.О. Білоус, І.Й. Бойко, А.В. Бортникова, Т.Д. Гошко, Е. Гудавичус, П.Ф. Гураль, Ю.Л. Дмитришин, Н.В. Камінська, М.М. Капраль, О.М. Карліна В.П. Кіселичник, М.М. Кобилецький, Н.В. Левченко, В.Я. Малиновський, В.П. Марочкін, В.В. Попко, П.А. Рудецький, І.Я. Терлюк, І.Б. Усенко, Л.В. Хомко, О.Ф. Штанько та інші, однак в історико-правовому аспекті атестація публічно-правових актів у контексті об'єкту джерельної бази дослідження історії самоврядування українських міст даного періоду спеціально не досліджувалися.

Метою статті є юридичний аналіз сукупності публічно-правових актів як основи джерельної бази дослідження міського самоврядування в українських містах пізнього середньовіччя XIV – XVI століть у складі Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ), змістовна характеристика яких забезпечить їх сприйняття на більш сучасному науковому рівні.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи такі поняття, як «джерело права» та «історичне джерело», насамперед потрібно усвідомити їх теоретико-пра-

вову дефініцію тому, що іноді ці терміни ототожнюють. Так, ми погоджуємося з твердженням вчених, що багатофункціональність поняття «джерело права» дозволяє вживати його в різних значеннях. Це поняття не замикається на формально встановлених державою офіційних правових актах, що слугують юридичним засобом вираження і закріплення норм, а розкриває соціальні джерела права, його визначеність розмаїттям умов соціального життя. Коли під джерелом права розуміти те, що породжує право, то тоді воно буде мати наступні види: соціально-правові джерела, в тому числі об'єктивні і суб'єктивні (матеріальні та ідеальні); 2) юридичні джерела – нормативні постанови, юридична практика, юридична наука тощо; 3) історичні – коли розглядають джерело, з якого норма бере свій історичний зміст [1, с. 130]. З точки зору історичного джерелознавства, історичне джерело – це носій історичної інформації, що виник як продукт розвитку природу людини й відбиває той чи інший вид людської діяльності [2, с. 68], як наприклад, у міському самоврядуванні. Під джерельною базою слід розуміти сукупність історичних джерел різноманітних типів, родів, видів та різновидів, що акумулюють оптимальну інформацію про конкретну історичну подію, суспільний процес, правове явище.

Найповажнішими за значенням для історико-правових досліджень є так звані актови історичні джерела, які в науковій літературі прийнято поділяти на дві підгрупи: приватно-правові та публічно-правові, останні з яких виникли внаслідок діяльності органів влади та управління, суду та інших адміністративних і громадських закладів. Особливість джерел цього виду визначається тим, що вони відображають історичну дійсність не у фактах, а в юридичних нормах, аналіз яких дає можливість історика робити висновки про політичний та економічний стан суспільства, розвиток соціальних процесів, культури, моралі, приватних відносин тощо [2, с. 358].

У сучасному розумінні місцеве самоврядування (в тому числі міське – *О.В.*) являє собою специфічне соціальне явище, яке тісно пов'язане з державною владою,

але відрізняється від останньої за рядом ознак: по-перше, місцеве самоврядування – це особлива форма публічної влади, яка має принципово інший характер, ніж державна; це влада підзаконна, яка діє в межах та у порядку, визначених законом; по-друге, місцеве самоврядування має особливий об'єкт управління, сфера його компетенції обмежена питаннями, які пов'язані із задоволенням повсякденних потреб населення тощо; по-третє, місцеве самоврядування – це публічна влада територіальної громади, вона має локально-просторовий характер, здійснюється в інтересах територіальної громади і функціонує лише в межах окремих адміністративно-територіальних одиниць [3, с. 62]. Якщо дані дефініції місцевого самоврядування екстраполювати, намагаючись дати визначення однорідному соціально-правовому явищу, що було розповсюджене в Середньовічних європейських містах, то під міським самоврядуванням українських міст у період їх знаходження у складі Великого князівства Литовського слід розуміти закріплене правовими звичаями та упорядковане законодавством право та змogu міських громад самостійно розв'язувати велике коло питань, що входять до їхніх визначених повноважень за допомогою своїх представницьких самоврядних органів.

Під час дослідження всього комплексу публічно-правових документальних актів, які характеризують міське самоврядування українських міст ВКЛ періоду Середньовіччя, їх потрібно виділити в окремі групи та вказати на ті джерела, що до них не входять. До першої групи, насамперед, належать так звані грамоти упорядкування міст, які потрібно виділяти із загальної сукупності так званих великокняжих і королівських привілеїв. Ці нормативно-правові акти в єдності з привілеями на самоврядування та збірниками магдебурзького права протягом декількох століть (до кінця XVIII ст.) були правовими засобами упорядкування суспільних відносин в українських містах, що охороняли й закріплювали їх самоврядний лад і сприяли господарському розвитку. Найвідомішими з цих грамот упорядкування є: «Уставна грамота Литовського великого князя Алек-

сандра Київскимъ мещанамъ» 26 травня 1494 р. [4, с. 144]; «Льготная великокняжеская грамота мещанамъ Владимира Волинскаго» 21 січня 1495 р. [4, с. 148]; «Жалованная грамота Литовскаго великого князя Александра Київскимъ мещанамъ» 4 червня 1497 р. [4, с. 173]; «Жалованная грамота Литовскаго великаго князя Александра Луцкимъ мещанамъ» 6 лютого 1498 р. [4, с. 175]; «Уставная великокняжя грамота Київскому войту и мещанамъ» 14 травня 1499 р. [4, с. 194]; «Жалованная подтвердительная грамота Литовскаго великаго князя Сигизмунда Київскимъ мещанамъ» 8 грудня 1506 р. [5, с. 2]; «Грамота короля Сигизмунда I луцкимъ мещанамъ» 16 января 1507 р. [6, с. 15]; «Грамота выданная Сигизмундом I каменецкимъ мещанамъ» 22 травня 1519 р. [6, с. 34]; «Грамота Польскаго короля Сигизмунда городу Киеву» 1522 р. [7, с. 130]; «Подтвердительная грамота Польскаго короля Сигизмунда погоревшимъ мещанамъ города Луцка» 18 червня 1528 р. [7, с. 136]; «Грамота короля Сигизмунда I, устанавливающая городские доходы, назначаеые на укрепление и содержание фортификацій города Владимира» 20 червня 1532 р. [6, с. 26]; «Жалованная подтвердительная грамота Київскимъ мещанам на безпошлинную торговлю въ Литве» 15 квітня 1545 р. [8, с. 120]; «Грамота короля Сигизмунда-Августа луцкимъ мещанамъ» 29 декабря 1552 [6, с. 16]; «Грамота королевы Боны, освобождающая бургомистровъ и писаря ковельскаго магистрата отъ уплаты чинша» 9 січня 1556 р. [6, с. 57]; «Грамота королевы Боны, разрешающая ремесленникамъ города Ковля устроить цехи» 10 січня 1558 р. [6, с. 58]; «Грамота короля Сигизмунда-Августа в пользу луцкихъ мещан» 28 марта 1558 р. [6, с. 17]; «Окружная грамота Польскаго короля Сигизмунда-Августа, освобождающая мещанъ города Канева, как людей украинныхъ, отъ платежа мыта за живность по всему Великому княжеству Литовскому» 4 квітня 1558 р. [7, с. 149]; «Окружная грамота Польскаго короля Сигизмунда-Августа, освобождающая мещанъ города Винницы отъ платежа торгового мыта по Великому княжеству Литовскому, на известный

срокъ, по случаю перенесенія ихъ поселенія подъ новый Винницкій замокъ» 4 квітня 1558 р. [7, с. 150]; «Окружная грамота Польскаго короля Сигизмунда-Августа, предоставляющая боярамъ и мещанамъ города Черкась, какъ людямъ украиннымъ право безмытного провоза техъ товаровъ, которые они имеютъ при себе при поездкахъ для покупки живности» 4 квітня 1558 р. [7, с. 150]; «Грамота короля Сигизмунда-Августа, подтверждающая городу Владимиру права, пожалованныея тремя предыдущими грамотами» 6 серпня 1560 р. [6, с. 28] тощо. На відміну від інших публічно-правових актів, грамоти міського упорядкування: по-перше, не змінювали правового статусу українських міст у Великому князівстві Литовському, а удосконалювали вже існуючий правопорядок та закріплювали їх правовий «status quo» – саме цим вони за формою були подібні до місцевих земських хартій, по-друге, вони надавалися великими князями литовськими і королями польськими як тим містам, де існувало ще старе вічове громадське самоуправління, так і містам з новим магдебурзьким правом самоврядування; по-третє, за часом ухвалення вони належать до одних з найдавніших привілеїв міським громадам Київщини, Волині, Поділля та Чернігівщини, випереджаючи при цьому за часом видання деякі привілейні грамоти на самоврядування за магдебурзьким зразком. Перші з них були надані містам за часів володарювання великого князя Вітовта та відносяться до 90-х років XIV ст.

Наступним видом публічно-правових актів державного походження є привілейні грамоти на магдебурзьке право самоврядування, до яких відносяться: «Грамота великого князя Свидригайла, жалующая Магдебурское право городу Кременцу» 9 травня 1438 р. [6, с. 3]; «Грамота, пожалованная городу Луцку великимъ князем Литовскимъ, на Магдебурское право» 31 червня 1497 р. [6, с. 10]; «Грамота короля Сигизмунда I, подтверждающая городу Владимиру, на основании более древнихъ грамотъ, Магдебурское право» 17 липня 1509 р. [6, с. 28]; «Подтвердительная грамота Польскаго короля Сигизмунда I на Магдебурское право, даро-

ванное городу Киеву» 29 березня 1514 р. [7, с. 126] тощо. Особливе місце серед даного виду нормативних актів займає виданий королем Сигізмундом Августом Бельський привілей 1 липня 1564 р., який відрізняється від попередніх тим, що право на магдебурзьке самоврядування підтверджувалося не конкретному місту, а одночасно всім містам ВКЛ: «...над то права Майдеборськіє яко въ мѣсте нашимъ столечномъ Виленскомъ, так и во всихъ иныхъ мѣстехъ того панства нашего Великаго Князства Литовскаго въ целости заховываемъ» [9, с. 10]. Грамоти на магдебурзьке самоврядування (магдебурзькі привілеї – *О.В.*) надавалися великим князем литовським або литовськими князями-магнатами – локаційні привілеї. Як зазначає В. Антонович, не було на просторі Південної Русі хоча б двох міст зі схожим устроєм згідно з магдебурзьким правом [6, с. 58]. Так само не було й двох однакових за змістом привілеїв на магдебурзьке самоврядування тому, що проекти магдебурзьких привілеїв, як і грамот упорядкування міст, готувалися визначеними представниками громади з урахуванням автентичних потреб кожного міста та вже потому передавалися великому князеві на затвердження. Єдине, що об'єднувало магдебурзькі привілеї, – це закріплення в їхньому тексті виходу з-під юрисдикції місцевої воєводської влади, і то, з деякими виключеннями. Хоча в магдебурзьких привілеях українським містам зазначалося, що вони звільняються від попередніх прав, так як, наприклад, засвідчено в грамоті місту Києву від 29 III. 1514 року: «...а от прав Полскихъ и Литовскихъ и Рускихъ и всихъ обычаевъ и иныхъ, коториы были тому праву Немецкому Маитборскому на переказе, ихъ вызволяевъ» [7, с. 127], то тут, на нашу думку, передусім йдеться не про відміну дії чинних нормативних актів, а про скасування повинностей та особливостей судочинства, що були встановлені попередніми руськими, литовськими та польськими законами. Крім того, в жодній грамоті не було зазначено, що на територіях міських громад вступають у силу ті чи інші збірники магдебурзького права, такі як, наприклад, Зерцало Саксонів, а давався абстрактний дозвіл на їх застосу-

вання. Очевидно, що чинне земське та загальнодержавне законодавство продовжувало діяти на території міст упродовж усієї історії Великого князівства Литовського й далі на основі так званої автономії литовсько-руського права. З тексту всіх магдебурзьких привілеїв видно, що система міського самоврядування у всіх українських містах повинна бути такою, як у столичному місті Вільно. Але, як зазначає Е. Гудавичус, прерогативи магістрату та войта м. Вільно були чітко розділені рішеннями великого князя тільки в 1536 р. а судовий статут (вількер) отримало Вільно ще пізніше, у 1551 р. [10, с. 373], тобто в самій столиці ВКЛ в середині XVI ст. ще не було стрункої системи самоврядування нового зразка, з якого можна було би брати приклад іншим містам.

Особливе місце серед історичних джерел дослідження міського права та самоврядування займають Уставні земські грамоти (земські устави) українських земель та воєводств, які були їхніми своєрідними місцевими конституціями. До земських уставів, що можна дослідити, відносяться: «Уставная грамота Литовскаго великаго князя Александра жителямъ Волынской земли», 15 II. 1501 р. [4, с. 27]; «Уставная грамота Литовскаго великаго князя Александра жителямъ Бельской области», 22 II. 1501 р. [4, с. 223]; «Уставная подтвердительная грамота жителямъ Киевской области», 8 XII. 1507 р. [5, с. 33]; «Уставная королевская грамота жителямъ Волынской области», 1 VIII. 1509 р. [5, с. 64]; «Уставная подтвердительная грамота жителямъ Киевской области», 1 IX. 1529 р. [5, с. 207]; «Уставна (підтвержувальна) земська грамота Дорогичинської землі» (лат. м. «*Tenor priuilegij ratificatorij territorij Drohiciensis*») 1547 р. [11, с. 361]; «Уставна (підтвержувальна) земська грамота Бельському повіту» (лат. мов. «*Tenor priuilegi districtus Bielscensis*») 1547 р. [11, с. 362]; «Уставна (підтвержувальна) земська грамота Волинській землі» (або «Привілей всій землі Волинській на права і вольності їх») 27 III. 1547 р. [11, с. 364]. Перелічені земські устави: по-перш, були чинними у всіх містах ВКЛ (державних, приватновласницьких та самоврядних); вони не протирічили

ні загальнодержавному законодавству, ні нормам магдебурзького права, ні міським правовим звичаям; установлювали спільний розгляд деяких категорій важливих судових справ воеводи в містах разом із представниками міських мешканців та визначали чіткі судові податки; узагальнювали попередні привілеї, які звільняють різні верстви міського населення від багатьох податків та робіт тощо. Безумовно, Уставні земські грамоти відігравали одну з головних ролей у становленні міського самоуправління та муніципального судочинства в українських містах XVI ст.

Внаслідок офіційної систематизації права у Великому князівстві Литовському протягом другої половини XV – XVI століть були прийняті такі збірники законодавства: перша загальноземська Жалувана грамота короля Казимира IV 1457 року; перший кримінальний кодекс – Судебник Казимира IV 1468 р.; три Литовські статуту 1529, 1566 та 1588 років, які були чинними на всій території держави, в тому числі і в самоврядних містах. По-перше, ці збірники за своїм змістом не порушували міське самоврядування, а по-друге, під час їх створення використовували збірники магдебурзького права, наприклад Зерцало Саксонів, тому їх норми цивільного, кримінального, родинного, земельного, процесуального та інших галузей права не протирічили аналогічним нормам магдебурзьких збірників. Всі ці збірники, а особливо Литовські статуту, стали правовою основою для розвитку литовсько-руського права взагалі й міського зокрема на всій території ВКЛ, включаючи українські міста та землі. Так I Литовський статут 1529 р. закріплював такі конкретні права міщан: право на реалізацію наявних свобод і вольностей, наданих попередньою та існуючою владою (Розділ III, арт. 7) [12, с. 224]; право на особисту недоторканність, а саме на те, що ніхто не може бути покараний інакше, як за вмотивованим рішенням суду, і тільки на підставах та порядку, встановлених законом (Розділ I, арт. 1) [12, с. 208]; право власності на спадкове майно (Розділ III, арт. 9) [12, с. 225]. Статут Великого князівства Литовського 1566 р. мав, безумовно, більш досконалу форму. В III і IV розділах

були вже окремі артикули з посиланням на магдебурзьке право. Насамперед, у Литовському статуті 1566 р. визначено, що міщани всіх міст (крім Вільно) за злочини проти здоров'я та життя, які були скоєні проти них шляхтичами, повинні притягувати останніх до суду за нормами земського права Литовського статуту 1529 р. короля Сигізмунда I (Розділ III, арт. 27) [9, с. 58]. По-новому вказується окремим артикулом порядок установа в містах з магдебурзьким правом управління еталонних вимірів об'єму і ваги (Розділ III, арт. 30) [9, с. 59]. Наступна редакція Статуту Великого князівства Литовського статуту 1588 р. була одна з найкращих в Європі з точки зору законодавчої техніки протягом XVI – XVIII століть. В артикулі 69, IV розділу під назвою «О мещанех права майдеборского» визначається порядок захисту потерпілих від шляхти міщан: «Так уставуем, если бы кому з мещан наших права майдеборского которая кривда делаяла от князей, панов и землян и подданных их, а они бы се сами добровольне усправедливити не хотели або справедливости с подданных своих не вчинили, тогда такового кожного мещанин маеть до суду земского поветового позвати, и далее поступовати против ему подлуг поступку права и статуту земского» [13, с. 489]. Ще багато норм стосовно правового становища міщан були розпорошені по всьому тексту третього Литовського статуту 1588 р., який разом зі збірниками магдебурзького права регулював правовідносини в українських містах до відміни самоврядування царським урядом у першій половині XIX століття.

Автор роботи вважає, що збірники магдебурзького права XVI ст., такі як «*Juris provincialis, quod Speculum Saxonum*», «*Jus municipale Magdeburgense*», «*Promptuarium Juris provincialis Saxonici*», «*Squitur formula prossus*» та «*Statuta serenissims domini Sgismundi primi*» [14, с. 978] та інші, слід віднести в окрему самотійну групу документальних джерел тому, що вони за своїм походженням не відносяться до нормативно-правових актів державного походження. Те ж саме стосується і судових постанов (декретів, вироків, ухвал, рішень, протоколів тощо), які, на нашу

думку, також представляють окрему групу джерел для дослідження історії українського самоврядування та міського права.

До другої групи публічно-правових джерел, безумовно, належать нормативні акти органів міського самоврядування. Потрібно зазначити, що в середньовічних містах Західної Європи з XII століття починають діяти різноманітні хартії (конституції) та статuti, які затверджувалися монархами або їхніми васалами. За словами В.В. Попка, у хартіях і заснованих на них внутрішніх регламентах міст знайшли детальну регламентацію питання організації міських магістратів і судів, права й обов'язки їхніх членів, правовий статус городян, їхні права та свободи, які не були захищені звичаєвим феодалним правом, передбачалося підтримання миру й порядку, регулювалася торгово-ремісницька діяльність, коротко кажучи, визначалися основні «вольності» громадян. А в статутах встановлювали форму управління міста, статус посадових осіб (консул, подеста, дож, ректор), терміни та порядок їх обрання, обов'язковість прийняття присяги консулатом, правила комунальної служби, статус міського скарбника, контроль за комунальним бюджетом, здійснення судочинства тощо. Також статuti регламентували розміри жалувань для вищих груп службовців, норми дозволених для них дарунків і частувань, додаткових гонорарів і нагород [15, с. 43]. Така практика правового регулювання суспільних відносин у містах за допомогою міських статутів, яка стала популярною у Франції, Англії, Італії та Німеччині, в Польщі та Литві не прижилася через об'єктивні соціально-економічні та суб'єктивні причини. Проте джерельний комплект нормативних актів органів міського самоврядування українських міст XV–XVI століть досить об'ємний, різноманітний та барвистий, він включає в себе як публічно-правові, так і приватно-правові акти. Ми погоджуємося з твердженням Л.В. Хомко в тому, що ухвали (рішення) міських органів самоврядування українських міст даного періоду містять суттєві відмінності в змісті та формі. Цей автор вказує, що ці відмінності обумовлені принципом магдебурзького права, яке встановлювало право органів

міського самоврядування на правотворчість, але не визначало форми чи юридичної сили результатів правотворчості, тому акти органів самоврядування набувають різних конфігурацій і враховують систему та специфіку самоврядних закладів окремих українських міст [16, с. 8]. Ми вважаємо, що попри всі відмінності за походженням, формою, змістом, структурою та призначенням, публічно-правові акти органів міського самоврядування мають багато спільного за своєю суттю, вони є документами автономної самоврядної влади, незалежно від того від того, що це українські міста Великого князівства Литовського чи Польського королівства, де міська нормотворчість та діловодство були розвинуті краще. Так, за визначенням Г.К. Швидько, найповніше збереглися актові книги магістрату Львова. Саме вони дозволяють здійснити їх класифікацію за видовими ознаками (за М. Ковальським): 1) книги записів ради (індукти, протоколи, формуляри, розрізнені копії та оригінали у зв'язках); 2) актові книги лави (індукти, протоколи спірних і неспірних справ); 3) розрізнені матеріали в справах міщан (книги записів і протоколів виборів до міських органів самоврядування, включаючи колегію 40 мужів); 4) фінансові та касові книги (книги прибутків і видатків міста, реєстри державних і міських податків, інвентарі, прибутково-видаткові книги ремісничих і купецьких об'єднань) [17, с. 81]. З різних історичних джерел відомо, що магістратські книги велися у всіх українських містах ВКЛ (Кам'янець, Кременець, Київ, Луцьк тощо) з повним чи неповним магдебурзьким правом, куди вносились ухвали палати ради, лави та колегій, протоколи виборів до міських органів самоврядування, реєстри державних та міських податків, цехові привілеї, інвентарі, індукти, вількери (нормативні акти міської ради, що зберігали правову чинність упродовж року і дня, набуваючи сили закону) тощо.

Досліджуючи приватно-правові та публічно-правові акти з історії міського самоврядування в Україні, потрібно насамперед звертатися до архівних фондів. Публічно-правові акти місцевого самоврядування середньовічних українських міст

зосереджені переважно в Литовській метриці – своєрідному бібліотечному архівному фонді різних сховищ стародавніх актів Варшави, Вільнюсу, Кракова, Москви, Познані та Санкт-Петербургу, який поза все є важливим комплексним джерелом з історії муніципального права міст України. Жодна наступна наукова праця з історії держави та права України XV–XVI століть не може обходитись без залучення документальних матеріалів Литовської метрики. Найбільша кількість матеріалів Литовської метрики, що стосуються стародавнього українського міського права, зосереджено в Російському державному архіві давніх актів (РДАДА). Сучасний склад фонду Литовської Метрики за змістом документів, що зберігаються в РДАДА, такий: 1) Книги записів 1386–1771 рр. – 219 одиниць зберігань; 2) Книги судних справ 1506–1791 рр. – 302 одиниці зберігань; 3) Книги публічних справ 1263–1794 рр. – 36 одиниць зберігань; 4) Книги переписів 1542–1779 рр. – 25 одиниць зберігань; 5) Сигиллата (опис документів) 1645–1653 рр. – 2 одиниці зберігань; 6) «Нові книги» – 1 одиниця зберігань; 7) Посольська Метрика Великого Князівства Литовського 1488–1776 рр. – 79 одиниць зберігань [18, с. 66]. Документи Литовської метрики, що стосувалися міського права 77 українських міст та містечок XVI ст., у змісті якого виділялися норми, які, з одного боку, регулювали організацію міського життя та управління містом, а з іншого, – норми, які визначали правовий статус мешканців (міщан) міст, в основному зосереджені в таких книгах фонду РДАДА: 42-х Книгах записів (720 док.); 20-ти Книгах судних справ (263 док.); 9-ти Книгах публічних справ (29 док.); 2-х Книгах переписів (повністю) [19, с. 18]. Так, наприклад, «Уставна грамота Литовського великого князя Олександра Київським міщанам» від 26 травня 1494 р. знаходиться в шостій Книзі записів архіву Литовської метрики (Кн. 6, л. 14–16) [20]. Велика кількість документальних матеріалів з більше ніж 2000 актів, що відносяться до історії українських міст, залишається ще не дослідженою.

Висновки та пропозиції. Зважаючи на вищесказане, ми вправі зробити такий висновок, що весь комплекс публічно-правових актів як сукупного джерела

дослідження міського самоврядування українських міст Великого князівства Великого XV–XVI століть доцільно розбити на дві групи: 1) нормативно-правові акти державного походження; 2) нормативні акти органів міського самоврядування. До першої групи відносяться: грамоти упорядкування міст, грамоти про надання містам магдебурзького права, уставні земські грамоти, збірники законодавства Великого князівства литовського другої половини XV–XVI століть. Другу групу становлять: ухвали палати ради, лави та колегій, протоколи виборів до міських органів самоврядування, реєстри державних та міських податків, цехові привілеї, інвентарі, індукти тощо, які фіксувалися в актових та фінансових книгах міських магістратів.

У наш час для більш об'єктивної характеристики особливостей міського самоврядування в українських містах XV–XVIII століть вітчизняними та зарубіжними науковцями потрібно активізувати наукову роботу в напрямі більш детального, всебічного дослідження саме приватно-правових актів магістратського, муніципального походження.

Список використаної літератури:

1. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 336 с.
2. Історичне джерелознавство / Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.В. Павленко та ін. К.: Видавництво «Либідь», 2002. 488 с.
3. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Муніципальне право України: навчальний посібник. К.: Атіка, 2003. 672 с.
4. Акты, относящиеся къ истории Западной Россіи, собранные и изданные Археографическою комиссією. СПб: Въ Типографіи II Отделения Собственной Е.И.В. Канцеляріи, 1846. Т. I. 375 с.
5. Акты, относящиеся къ истории Западной Россіи, собранные и изданные Археографическою комиссією. СПб., Въ Типографіи II Отделения Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1848. Т. 2. 397 с.
6. Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый временною комиссією для разбора древнихъ актовъ, высочайше учрежденною при Киевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ

- генераль-губернаторе. Часть пятая. Акты о городах (1432–1798). К., Университетская Типография, 1869. Т. I. 638 с.
7. Акты, относящиеся къ истории Южной и Западной Россіи, собранные и изданные археографическою комиссією. СПб.: Въ типографіи Эдуарда Праца, 1865. Т. II. 279 с.
 8. Акты, относящиеся къ истории Южной и Западной Россіи, собранные и изданные археографическою комиссією. СПб.: Въ типографіи Эдуарда Праца, 1863. Т. I. (1361–1598). 301 с.
 9. Статутъ Великого князства Литовского 1566 года и поправки статутные 1578 года / Временникъ Императорскаго Московскаго общества истории и древностей Россійскихъ. М.: Университетская типография, 1855. Кн. 23. 240 с.
 10. Гудавичюс Э. История Литвы с древнейших времен до 1569 года. М.: Фонд им. И. Д. Сытина. Valtrus, 2005. Т. 1. 686 с.
 11. Любавский М. К. Областное деление и местное управление Литовско-Русскаго государства ко времени изданія перваго Литовскаго Статута. М.: Университетская типография, 1892. 920 с.
 12. Статути Великого князства Литовського: у 3-х томах / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. Том I. Статут Великого князства Литовського 1529 року; 464 с. С. 224.
 13. Статути Великого князства Литовського: у 3-х томах / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. Т. III. Статут Великого князства Литовського 1588 року: Кн. I. 560 с. С. 419.
 14. Кистяковский А.Ф. Очеркъ историческихъ сведений о своде законовъ, действовавшихъ въ Малороссіи подъ главіемъ: Права, по которымъ судится Малороссійскій народъ. К., Университетская Типография, 1879. 1027 с.
 15. Попко В.В. Порівняльне муніципальне право. К.: ВГЦ «Київський університет», 2016. 351 с.
 16. Хомко Л.В. Порівняльно-історичне дослідження міського права в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2013. 20 с.
 17. Швидько Г.К. Магістратські архіви. Нариси історії архівної справи в Україні. К.: В Д «КМ Академія», 2002. С. 78–88.
 18. Светенко А.С. К истории описания документов ЛМ. Литовская метрика: тезисы докладов межреспубликанской научной конференции, Апрель 1988 г. Вильнюс: Институт истории Академии наук Литовской ССР, 1988. 68 с. С. 63–66.
 19. Абросимова С.В. Документы ЛМ как источник по истории городов Украины первой половины XVI в. Литовская метрика: тезисы докладов межреспубликанской научной конференции, Апрель 1988 г. Вильнюс: Институт истории Академии наук Литовской ССР, 1988. 68 с. С. 18–20.
 20. Литовская метрика. Книга 6 (1494–1506). Книга записей 6. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 6 (1494–1506). Užrašymų knyga 6. Parengė A. Baliulis. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007. 516 p.

Вовк О. И. Публично-правовые акты как основа источниковой базы исследования городского самоуправления украинских городов Великого княжества Литовского

В статье сделан историко-правовой анализ публично-правовых актов XV–XVI веков, которые являются основой источниковой базы исследования городского самоуправления в украинских городах в составе Великого княжества Литовского, и определены их группы по происхождению и назначению. Установлена их роль в полноценном функционировании городских органов самоуправления и в упорядочении общественных отношений в городах.

Ключевые слова: источники, публично-правовые акты, городское самоуправление, украинские города, привилегии, устав, магистрат, архив.

Vovk O. Publicly – legal acts as the basis of the source study base of urban self-government of Ukrainian cities of the Grand Duchy of Lithuania

The article deals with the historical and legal analysis of the public-legal acts of the Grand Duchy of Lithuania from the XV-XVI centuries, which are the basis of the source study base of urban self-government in Ukrainian cities of this period. Their groups are identified by origin and purpose for the proper functioning of self-governing bodies and the regulation of social relations in cities.

Key words: sources, public-law acts, city self-government, Ukrainian cities, privileges, charter, magistrate, archive.